

Atf / Citation

ÖZÇAMKAN AYAZ, G. (2025). "Hekimoğlu Nüshasından Örneklerle Kur'an Tercümesine Vücûh (Çok Anlamlılık) Açısından Bakış". *Gazi Türkiyat*, 36: 53-70.

Geliş / Submitted

05.09.2024

Kabul / Accepted

05.03.2025

DOI

10.34189/gtd.36.004

HEKİMOĞLU NÜSHASINDAN ÖRNEKLERLE KUR'AN TERCÜMESİNE VÜCÛH (ÇOK ANLAMLILIK) AÇISINDAN BAKIŞ

*A Look at the Translation of the Quran in Terms of Wucuh (Polysemy) with
Examples from the Hekimoğlu Copy*

Gülşen ÖZÇAMKAN AYAZ*

Öz

Kutsal metinler, inanma ve tapınmanın fikrî ve fiilî gereklerine dair birer kılavuz niteliği gösterir. Bu metinlerin, inanılan tarafından anlaşılması ihtiyaç, öte yandan dil birliği olmaksızın bir dine ortaklaşılacağına ise tercümeye başvurmak kaçınılmazdır. Nitekim ticari ve siyasi ilişkilerin yanında din; tercüme tarihinin önemli bir etkenidir. Bu süreçte tercümana yüklenen, anlama ve karşılık bulma sorumluluğu, kutsal metinlerde daha da büyür. Söz konusu sorumluluk, bu tercüme için çok önemli bir yerde konumlandırır; tercümanın en doğru karşılığı bulma gayretini orijinal metin paralelinde ayrıca izlemek de mümkündür. Kaynak dildeki bir sözcük hedef dilden bir sözcükle karşılanırken, tercümanın nasıl anlattığı; bunun öncesinde de ne anladığı soruları süreci yönetir. Aslında başlangıç, kaynak metnin kendi sınırları içinde de bir ne anlaşılabilirdiği sorusudur ki Kur'an çalışmalarında "vücûh" terimiyle anılan, dildeki çok anlamlılık olgusu, farklılıkların bir kısmını açıklayıcıdır. Bu çalışmada da bir anlamlandırma meselesinin Harezmi Türkçesi satır arası Kur'an tercümesi Hekimoğlu nüshasındaki görünümü irdelenmiş, seçilmiş vücûh örnekleri üzerinden aktarma sürecini yorumlama imkânları değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Kur'an tercümesi, vücûh, lafz-ı müşterek, çok anlamlılık, Harezmi Türkçesi, Hekimoğlu nüshası.

Abstract

Sacred texts guide the intellectual and actual requirements of faith and worship. These texts need to be understood by believers. When a religion is shared without unity of language, it is inevitable to resort to translation. In the corpus of translation history, religion is a dominant element alongside commercial and political relations. In sacred texts, the translator's responsibility to understand and find the appropriate word increases even more. This responsibility places

* Dr. Öğr. Üyesi, Trabzon Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Trabzon/TÜRKİYE.
gulsenozcamkans@hotmail.com, ORCID: 0000-0001-5842-8788

these translations in a very important place for linguistic research. It is also possible to watch the translator's efforts to find the most accurate equivalent in parallel with the original text. These questions rule the activity of matching a word in the source language with a word in the target language: How does the translator phrase, and before this, what does the translator understand? In fact, this should be asked at the very beginning: What is understood within the boundaries of the source text? Here is the polysemy referred to as "wucuh" in Quran studies that can explain some differences. This study examined the meaning of the Hekimoglu copy of the Khwarezm Turkish interlinear Quran translation. The possibilities of interpreting the transfer process were evaluated through selected examples.

Keywords: Quran translation, wucuh, lafz al-mushtaraq, polysemy, Khwarezm Turkish, copy of Hekimoglu.

GİRİŞ

İnanma ve tapınma, din; üstünlük ve saygınlık, kutsal kavramlarının tanımlarında önemli vurgulardır. Bu minvalde din, bir sistem olarak varlık gösterirken kutsal, ilgili sistemleri çerçeveleyici bir olgudur. Schimmel (1955: 3), "*insanların behemehal şahıs şeklinde olması lâzım gelmiyen insan üstü bir kudretle münasebeti*" şeklindeki din tarifine ekler: "*İlâh ve Tanrı mefhumununun mevcud olması lâzım gelmez.*" Nitekim Söderblom da "*kutsal*"ı ilk dinî kelime olarak kabul ederek dinde tanrı kavramından da önemli görür (Sharpe'tan akt. Yıldırım 2007: 64). Denilebilir ki bir kabulü din olarak örgütleyen temel kavram "*kutsal*"dır. Kutsal, bir zaman diliminde, bir mekânda tezahür edebileceği gibi sözlerin ve bunların yazılı formları olan metinlerin kutsallarından da söz edilebilir. Kutsal metinler, ibadetin fikrî ve fiilî olmak üzere birbirine ilişik iki boyutunu idrak ve takibin zemini; mümin, inandığına nasıl tapınacağını bu üstün ve saygın parçalardan öğrenecektir. İster tanrı/tanrılar sözü olduğundan isterse -örneğin Budizm, Jainizm gibi tanrısız dinlerde- örnek ve öğütler verdiği için kutsal sayılan metinlerin ilgili dinin mensuplarınca anlaşılması bir ihtiyaçtır. Din, dilsel birliklerden bağımsız bir ortaklaşma olduğunda ise çeviri kaçınılmazdır. Nitekim insanlığı çeviri faaliyetlerine başlatan ticari-siyasi ilişkilerin yanında önemli ve külliyatı hacimli bir etken de dindir.¹

Çeviri faaliyetlerinin bilinen en eski yazılı örnekleri yaklaşık 5000 yaşındaki kil tabletlere yazılmış dinî içerikli Sümerce-Akatça kelime listeleridir. Bütünlüklü metinlerin çevirilerinin de yine kaynak metindeki kelimelerin hedef dildeki kelimelerle karşılanması şeklinde sözlüksel bir nitelik gösterdiği, çoğunlukla hedef dilde metin bütünlüğünün sağlanamadığı görülmektedir. Çevirinin sözlü pratiklerinde ardışık ve seri performansın gereği olarak metni özetlemek yoluna gidilmiş olmalıdır. Dolayısıyla yazılı ilk çevirileri metin, sözlü olanları ise anlam odaklı çeviriler olarak nitelendirmek mümkündür (Okuyan 2012: 6-7; Kızıltan 2001: 74). Çevirinin yönleri itibarıyla bakıldığında da ilki kaynak, diğeri hedef dili önceleyen bir tutumu ifade etmektedir. Sözlü pratiklerin yanında yazılı metin, yeni metni kendine koşutlamakta daha etkindir. Kutsal metnin tanrı sözü olduğu ve üstelik ibadet bilincinin yanında ibadet biçimi olarak da okunduğu dinlerde ilk örnek çevirilerin kaynak dil tarafına odaklanan tutuculuğu belirgindir. Öte yandan, örneğin Kur'an gibi

fasih ve belîğ bir iletiyi aktarırken kaynak dilin metin içi ve metin dışı potansiyelleriyle sınırlanmak, hedef dildeki anlaşılabilirliği de sınırlandıracağından ciddi bir uyarılma ve ayarlama hassasiyeti gerektirmiş olmalıdır.²

Türklerin kutsal metin çevirilerinde en büyük pay İslami olanlarıdır. İslam'ın kutsal kitabının Türkçeye ilk çevirisini Togan (1960: 135), Türklerin İslamiyeti devlet dini olarak benimsedikleri 10. yüzyıla, Köprülü ve İnan (1961: 8) ise 11. yüzyılın ilk yarısına yerleştirir. İlk Farsça çeviride olduğu gibi ilk Türkçe Kur'an çevirilerindeki yöntem de Mezopotamya'daki ilk çeviriler gibi hedefte metinsel bütünlükten uzak, metnin kelimesi kelimesine çevrilmesidir. İnsanlığın çeviri tecrübesi ilerlerken propan metinlerin anlamı öne almaktaki özgürlüğüne karşın dinî olanların daha çok kelime kelime³ çevrildiği sürece dair gerçek anlamın erişilemezliği, lafzi kutsiyet, yeni metnin diğerinin yerine geçirilme endişesi gibi birtakım meselelerin ardından, bin yıl kadar sonraki bir noktada, Elmalılı'nın "*yer yer kırık mânaya, hatta satırarası tercümeğe yaklaşan*" (Kara'dan akt. Yazır 2021: 69) tarzı, meal kavramını gündeme getirmiştir. Meal, kısaca, anlamı esas alan bir çeviri olarak tanımlanabilir. Elmalılı, sözün anlamını bütün yönleriyle değil de biraz eksikliğiyle ifade etme şeklinde tanımladığı meal tabirini tercih edişini tanımdaki eksiklik vurgusuyla açıklar (Yazır 2021: 116). Öztürk (2019: 206) ise Kur'an çevirilerine meal denilmesinin Türkçeye has olduğunu belirtirken tefsirî ve manevi tercüme olarak da nitelendirilebilecek olan meallerde yorumdan bağımsız kalınmadığından eksiklik kadar mümkün fazlalığa işaret eder. Mevcut semantik ve sentaktik hususiyetler arasında isabetli anlamı ararken yorum kaçınılmazdır. Nitekim çeviri, ister Kur'an metni için isterse başka herhangi bir metin için, çevirenin anlama ve aktarma tercihleriyle bir yeniden üretim eyleminde şekillenen yorumlama sürecidir.

1. ÇOK ANLAMLILIK/LAFZ-I MÜŞTEREK/VÜCÛH

Çeviriden bağımsız düşünülduğünde de Kur'an'ın anlaşılmasına ilişkin faaliyetler bir dizi yorum içerir. Tefsir kelimelerin, tevil anlamların yorumu olarak, dil içi bir çerçevede, çeşitli bakış açılarını gösterir. Diğer taraftan, tefsire daha yakın olmak üzere, bir anlamlandırma meselesi de kelimelerin kaynak ya da hedef dildeki çok anlamlılığı ile ilgilidir.⁴

Çok anlamlılık, "*Bir gösterenin birden çok gösterilen belirtme özelliği*" (Vardar 2002: 62); bir kelimenin temel anlamından başka anlamları da taşıyor olmasıdır. Somuta somut ve soyut, soyuta somut ve soyut yeni anlamlar eklenerek çok anlamlılık gerçekleşir (Aksan 1999: 60). "*Eş adlılarda, sesçe aynı olan göstergeler arasında anlam açısından hiçbir ilişki bulunmazken çokanlamlılıkta aynı kelimenin değişik anlamları arasında mutlaka ilişki vardır.*" (Aksan 2009: 192-193). Bu çok anlamlılık durumu, Arap dil çalışmalarında "müşterek" tabiriyle anılır ve terimin "*Birden çok anlamı olan kelime kategorisi, bu tür kelime ve ifadelerin şiir ve nesirde kullanılması.*" (Durmuş 2006: 171)

şeklinde genel bir tanımla yapılabilir. Bir dil olgusu olarak lafz-ı müşterekten ilk bahseden Arap dil bilimci Sîbeveyh olmuştur. Onun “İki farklı anlam için iki farklı lafzın birlik oluşturması” şeklindeki tanımla eşsesliliğe işaret etmektedir. İbn Fâris’in lafz-ı müşterek örneklerinden biri ise “Beni ve tek olarak yarattığımı yalnız bırak!” [Müddessir 74/11] mealindeki ayetle örneklediği üzere bağlamsaldır, yani cümleden yaratanın tek olduğu anlaşılabilir gibi yaratılanın tek olduğu vurgusu da anlaşılabilir. Erken Arap dilcilerince tüm mecaz anlamlar, üsluba ve terkiplere ilişkin anlam çeşitlenmelerinin de dâhil olduğu geniş sınırlarda yorumlanan terimle, ilişkili yahut bağımsız birden çok anlamı ifade edebilen tek bir kelime kastedilmiştir. Arapçadaki lafz-ı müşterek tabirinin Türkçedeki hem çok anlamlı kelimeleri hem de eş adlı olanları karşıladığı, yani anlamlar arasında ilişki bulunup bulunmadığına bakılmaksızın söyleniş ortaklığının lafızları müşterek kabul etmeye yeterli olduğu görülmektedir (Güven 2004: 46-49; Samar 2020: 967).⁵

Kur’an ilimlerinden bir terim çifti olan vüçûh ve nezâirin “vüçûh” kısmı müşterek, yani çok anlamlı kelimelerin karşılığıdır.⁶ Vüçûh kelimesinin çoğulu olduğu vech’in sözlükteki temel anlamı “her nesnenin karşısına gelen ve karşısında olan şey”dir (Mütercim Âsım 2014: 5611). Terim olarak vüçûh, bir sözün çeşitlenen karşılıklarını ifade eder.

Vüçûh ve nezâire dair kabullerin çeşitlendiği görülmektedir:⁷ Terimin, aynı sözün farklı yerlerde farklı anlamlara gelmesini kasteden bir tanımında vüçûh’un farklı anlamları, nezâir’in ise sözleri işaret ettiği söylenmiştir. Bir başka görüşe göre de vüçûh, pek çok anlamı olan sözdür; nezâir ise eş anlamlı sözler yahut bir sözün aynı şeyi ifade eden anlamlarıdır. Esasen Kur’an ilimlerinde vüçûh için “aynı sözün farklı yerlerdeki farklı anlamları” tanımında hemfikir olursa da nezâire ilgili farklı görüşler dört grupta değerlendirilebilir: Kökleri farklı kelimelerin aynı anlama gelmesi, bir sözün çeşitli anlamlarından birinin tekrürü, geçtiği pek çok yerde aynı anlama gelen söz ve aynı anlamlardaki sözlerin lafzen benzerliği (Yaldızlı 2013: 16). Lafzen ve hareke bakımından aynı kelimelerin yanında müştaklar da vüçûh bağlamında değerlendirilmektedir.

Vüçûh ve nezâir örnekleri, Kur’an’ın etki alanının zaman ve mekân itibarıyla genişlemesi ve tefsire duyulan ihtiyaç beraberinde ilmî bir nitelikte ele alınır olmuştur. Bu terimleşme sürecinin öncesinde ise bir mesele olarak zaten mevcuttur. Nitekim Hz. Peygamber’in, En’am 6/82’de geçen “İmanlarına zulüm bulaştırmayanlar” ifadesindeki “zulm”ü “şirk” anlamıyla açıklaması bu kabıldendir (Okuyan 2013: 28; Kurt 2023: 193).

Yorumların özneliği dolayısıyla vüçûh bağlamında değerlendirilen kelimelerin sayısı da işaret ettikleri anlamların sayıları da değişebilmektedir. Hicreti takip eden ilk yıllardaki müelliflerden Mukâtil b. Süleyman 176, Hârûn b. Mûsâ 208, Yahyâ b. Sellâm 115 kelimeyi çok anlamlılık; yani vecihleri bağlamında eserinde işlerken (Kurt 2023:

199-203) çağdaş isimlerden örneğin Okuyan, Mukâtil'den daha çok; Dâmegânî ve İbnu'l-Cevzî'den daha az sayıda olmak üzere 606 kelimeyi ve ayrıca 25 edatı ele almıştır (2013: 19, 59).

2. HEKİMOĞLU KUR'AN TERCÜMESİNDE VÜCÛH ÖRNEKLERİ

Bu çalışmada bir anlamlandırma meselesinin çevirilmiş bir metindeki görünümünü irdelemek üzere, tam metin olması dolayısıyla Harezmi Türkçesi satır arası Kur'an Tercümesi Hekimoğlu nüshası⁸ metin malzemesi olarak seçilmiştir. İlgili tüm örnekler yer verilmemiş, yalnızca seçili bazı örnekler üzerinden değerlendirme imkânları yorumlanmıştır. Vücûh örnekleri arasından kelime düzeyinde *sebîl*; kavram alanı düzeyini örneklemek üzere yine vücûh örnekleri olan *zînet* ve *zuhruf* kelimeleri ile süs temasında ortaklaştıkları *hilye* ve *zehret* kelimelerinin Hekimoğlu Kur'an Tercümesi'ndeki durumları değerlendirilmiştir. Meseleye bir kavram alanı sınırlarında da bakılmasının amacı, çeviri bir metindeki tematik nöbetleşmelerin örneklenmesidir.

Kelime karşılıkları olarak sözlüksel tercihleri yansıtan vücûh ve nezâir örnekleri Kur'an çevirileri, sözlük, tefsir gibi diğer metinlerin birbiriyle ilgisini değerlendirmeye de elverişlidir. Benzerleriyle ele alınmaya muhtaç bir örnek olarak; Kur'an'da "*serâb*" formuyla iki kez geçen kelime, Okuyan'a göre Kehf 18/61'de "*kendi başına*", Nûr 24/39 ve Nebe 78/20'de "*ılgım, yalgın*"⁹ anlamlarındadır (Okuyan 2013: 336-337):

فَلَمَّا بَلَغَا مَجْمَعَ بَيْنَهُمَا نَسِيَا حُوتَهُمَا فَاتَّخَذَ سَبِيلَهُ فِي الْبَحْرِ سَرَبًا

"Onlar iki denizin birleştiği yere varınca, balıklarını unuttular. Balık denizde yolunu tutup kayıp gitti." [Kehf 18/61] (Altuntaş vd. 2011: 323).¹⁰

"Ol vaktin kim teğdiler ikisinin arası cem' bolur yirge, unuttular balıklarını, tutandı yolunu tengiz içinde **şak** mengizlig nirse." (Sağol 1993: 162).

Ayetin ilgili kısmını Zemahşerî, Keşşâf'ında şöyle açıklar: "*Dehliz bulmuştu.*" Allah suyun akışını balığın üzerinden geçecek şekilde tutmuş, böylece balığın üzerinde adeta bir kemer şeklini almış ve bir tür dehliz oluşmuştur ki ..." (2018: 92). Böyle bakıldığı zaman çeviri, Zemahşerî'nin yorumuna paraleldir.

Hekimoğlu Kur'an Tercümesi'nde, "*Derileri kavurur.*" [Müddessir 74/29] (Altuntaş vd. 2011: 655) ayetinin tercümesi dikkat çeker ki burada *beşer*¹¹ kelimesi "*insan*" yahut "*deri*" anlamıyla değil; - ihtimal sehven¹²- *beşeretü'l-arđ* "*Yer yüzünde olan nebâtât.*" (Vankulu Mehmed 2014: 687) ibaresindeki anlamıyla verilmiştir: "*Reng aynatğan köklerning yaş başğa*¹³ (Sağol 1993: 336) Keşşâf'ta ise tercümeden farklı olarak "*Kavurdukça kavurur deriyi!...*" şeklinde aktarılan ayetle ilgili şu açıklamaya yer verilir: "*L-V-H-T (kavurdukça kavurur) ifadesi, levhu'l-hecîr (öğle sıcaklığının yakması, karartması)*

tabirinden alınmıştır. [...] Şu da söylenmiştir: Cildi iyice yakar ve onu geceden daha karanlık bir vaziyete getirir. B-Ş-R derinin üst kısımlarıdır.” (Zemahşerî 2020: 1022-1024).²³

Bu hususta dikkat çekici bir örnek de Nisâ Suresi'nin 49. ve 77. ayetlerinde geçen *fetîl* kelimesidir. Bu kelime “*hurma çekirdeğinin şakında iplik tarzında olan nesne*” anlamına geldiği gibi “*parmakların aralıklarında cem' olup iplik iplik bükülmüş kâr ve pās*” anlamına da gelmektedir (Mütercim Âsım 2014: 4685). Ayetlerde ilgili kısımlar sırasıyla “... Allah dilediğini temize çıkarır ve kendilerine kul kadar zulmedilmez.” (Altuntaş vd. 2011: 96) ve “... Size kul kadar haksızlık edilmez.” (Altuntaş vd. 2011: 100) şeklinde aktarılmıştır. Hekimoğlu Kur'an Tercümesi'nde ayrı yerlerde aynı ibareler; “*tağı küç kalınmaslar ħurmā çekirdekining yipinçe.*” (Sağol 1993: 46-48) ile yapılan aktarım Rylands Nüshası Kur'an tercümesinde 49. ayet için “... *tağı küç kalınmaslar ħurmā yiplükünçe.*” (Ata 2004: 9), 77. ayet içinse “.. *küç kalınmaz sizler ewrülmiş kirçe.*” (Ata 2004: 11) cümleleriyle yer almaktadır.

2.1. Sebîl (S-B-L)

Sebîl kelimesinin temel anlamı “yol”dur. Mukâtil b. Süleyman'ın sırasıyla “*Allah'a taat; ulaşma, güç ve imkân bulabilme; çıkış; gidişat, âdet; bahane; din; hidayet; hüccet, delil; yol; hidayet yolu; düşmanlık; taat ile tutulan yol ve millet*” (2004: 237-241) şeklinde on üç grupta açıkladığı vecihleri Ateş (2020: 8); millet, din, Allah'a taat, hidayet yolu ve taat ile tutulan yol vecihlerinin yol anlamında birleşeceği yorumu yaparak dokuza indirir.¹⁴ Okuyan (2013: 333-334), kelimenin Kur'an'da dört ayrı anlamla kullanıldığını ifade eder: Yol, izin, cezalandırma, sorumluluk. Aşağıda, *sebîl* kelimesinin Kur'an'da yol, sorumluluk, ceza, izin, bahane, uğur anlamlarında kullanıldığı ayetlerden örnekler yer almaktadır:

2.1.1. Yol

وَلَمَّا تَوَجَّهَ تَلْقَاءَ مَدْيَنَ قَالَ عَلَى رَءْيِي أَنْ يَهْدِيَنِي سَوَاءَ السَّبِيلِ

“(Şehirden çıkıp) Medyen'e doğru yöneldiğinde “Umarım rabbim beni doğru yola iletir” dedi.” [Kasas 28/22] (Altuntaş vd. 2011: 427).¹⁵

“*Tağı ol vaqtın kim qarşındı Medyen sınğar, aydı: “Bolğay kim İğim kim köndürgey mini yolnung or<t>usinga*” (Sağol 1993: 214).

2.1.2. Sorumluluk

... ذَلِكَ بِأَنَّهُمْ قَالُوا لَيْسَ عَلَيْنَا فِي الْأُمِّينِ سَبِيلٌ ...

“... Bu da onların, “Ümmîlere karşı (yaptıklarımızdan) bize vebal yoktur...” demelerinden dolaydır.” [Âl-i İmrân 3/75] (Altuntaş vd. 2011: 69).

“... Ol munung birle kim anlar aydılar: “Yok bizing üye, ümmîler içinde *yol*...” (Sağol 1993: 33).

2.1.3. Ceza

وَلَمَنْ اِنتَصَرَ بَعْدَ ظُلْمِهِ فَأُولَئِكَ مَا عَلَيْهِمْ مِنْ سَبِيلٍ اِنَّمَا السَّبِيلُ عَلَى الَّذِينَ يَظْلِمُونَ النَّاسَ وَيَبْغُونَ فِي الْأَرْضِ
بِغَيْرِ الْحَقِّ اُولَئِكَ لَهُمْ عَذَابٌ اَلِيمٌ

"Zulme uğradıktan sonra, kendini savunup hakkını alan kimseye (ceza vermek için) bir yol yoktur. Ceza yolu ancak insanlara zulmedenler ve yeryüzünde haksız yere taşkınlık edenler içindir. İşte onlar için elem dolu bir azap vardır." [Şûrâ 42/41-42] (Altuntaş vd. 2011: 538).

"Tağı kim kim intikâm aldı, mazûm bolmuşındın song; anlar, yoğ anlar üze **yoldın**. Haķîķat üze **yol** anlar üze kim küç kılurlar kişilere, tağı küç kılurlar yirde **haķdın** öngin birle. Anlar, anlarğa kın igliğ." (Sağol 1993: 273).

2.1.4. İzin, Ruhsat

... فَاللَّهُ يَحْكُمُ بَيْنَكُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَلَنْ يَجْعَلَ اللَّهُ لِلْكَافِرِينَ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ سَبِيلًا

"Allah, kıyamet günü aranızda hükmünü verecektir. Allah, mü'minlerin aleyhine kâfirlerle hiçbir yol vermeyecektir." [Nisâ 4/141] (Altuntaş vd. 2011: 110).

"... Tağı Tangrı hūkm kılur arangızda kıyāmat kün. Tağı kılmağay Tangrı kâfirlerğa, mü'minler üze **yol**." (Sağol 1993: 53).

2.1.5. Bahane, Sebep

... فَإِنْ أَطَعْتُمْ فَلَا تَتَّبِعُوا عَلَيْهِمْ سَبِيلًا ...

"...Eğer itaat ederlerse artık onların aleyhine başka bir yol aramayın...."[Nisâ 4/34] (Altuntaş vd. 2011: 93-94).

"... Eger boyun süse sizlerge, istemeng anlar üze **yol**..." (Sağol 1993: 45).

2.1.5. Uğur, Maksat

وَلَا تَقُولُوا لِمَنْ يُقْتَلُ فِي سَبِيلِ اللَّهِ أَمْوَاتٌ بَلْ أَحْيَاءٌ وَلَكِنْ لَا تَشْعُرُونَ

"Allah yolunda öldürülenlere "ölüler" demeyin. Hayır, onlar diridirler. Ancak siz bunu bilemezsiniz." [Bakara 2/154] (Altuntaş vd. 2011: 29).

"Tağı aymang, ol kim irse kim öldürülür Tangrı **yolında**, ölügler tip; tirigler tururlar, tağı ançası bar kim bilmes siz." (Sağol 1993: 15).

Yol kelimesi, Türkçenin erken dönemlerinde de metaforik anlamlarla kullanılmış; "kere", "iz, işaret" gibi karşılıklar bulmuştur (Clauson 1972: 917). Arslan Erol (2008: 629-630), kelimenin Eski Türkçeden Eski Anadolu Türkçesine seyrinde yol, geçit, güzergâh; seyahat, sefer; mesafe, ara; şöhret, ün; duyu organı; âdet, alışkanlık; metot, usul, erkân; şeriat; uğur, maksat; çare, izin; kere, defa; sebep, eleştiri sebebi gibi çok sayıdaki anlamını gösterir.

Yukarıda görüldüğü üzere tercümede *sebil* kelimesi, anılan altı farklı anlam için de "yol" kelimesi ile karşılanmış; tercümenin sözlük kısmında iki farklı anlam altında gösterilmiştir (Sağol 1995: 191): "Yol" karşılığında: "Tağı eger körseler, könilik yolını,

tutmazlar anı yol. Tağı eger körseler, azgunluk yolını, tutarlar anı yol. Ol, haķıķat üze munlar kim yalğanğa nisbet kıldılar âyetlerimizni tağı irdiler andın ğâfiller.” [Araf 7/146] (Sağol 1993: 89). “Gaye, maksat, uğur” karşılığında: “Tağı ħarc kılıng Tangrı yolında. Tağı kemişmeng eligleringiz birle, yoķalmaķğa. Tağı körküglük kılıng haķıķat üze Tangrı sewer körküglük kılganlarını.” [Bakara 2/195] (Sağol 1993: 18).

2.2. Süs Temalı İsimler

2.2.1. Zînet (Z-Y-N)

“Bezenip donanacak nesne” anlamındaki zînet kelimesi Türkçe Sözlük’te (Argunşah vd. 2023: 3719) de “Süs.” karşılığıyla yer alır. Özenli giyinilip kuşanılan bayram günleri ile Nil Nehri’nin belli bir yüksekliğe eriştiği günler Mısır’da *yevmü’z-zînet* tabiriyle anılır (Mütercim Âsım 2014: 5385). Okuyan (2013: 326-327), Kur’an’da zînet isim formuyla geçen kelimeleri dört farklı vech; yani dört farklı anlamla gösterir: Süs, ihtişam, elbise, avret yerleri¹⁷.

2.2.1.1. Süs¹⁸

قُلْ مَنْ حَرَّمَ زِينَةَ اللَّهِ الَّتِي أَخْرَجَ لِعِبَادِهِ وَالطَّيِّبَاتِ مِنَ الرِّزْقِ قُلْ هِيَ لِلَّذِينَ آمَنُوا فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا خَالِصَةً يَوْمَ الْقِيَامَةِ كَذَلِكَ نُفَصِّلُ الْآيَاتِ لِقَوْمٍ يَعْلَمُونَ

“De ki: “Allah’ın, kulları için yarattığı zîneti ve temiz rızkı kim haram kılmış?” De ki: “Bunlar, dünya hayatında mü’minler içindir. Kıyamet gününde ise yalnız onlara özgüdür. İşte bilen bir topluluk için âyetleri, ayrı ayrı açıklıyoruz.” [Araf 7/32] (Altuntaş vd. 2011: 167-168).

“Ayğıl: “Kim *ħarâm* kıldı Tangrının *bezekini*, ol kim çıkardı kulları için; tağı arıqlarını rüzâidin?” Ayğıl: “Ol anlarğa <kim> bittiler, bu yakınraķ tiriqlik içinde, ħâliş katıģsız kıyâmet küнге.” Aning mengizlig taşşıl kılar miz âyetlerini, ol erenlerge kim bilirler.” (Sağol 1993: 81).

إِنَّا جَعَلْنَا مَا عَلَى الْأَرْضِ زِينَةً لَهَا لِنَبْلُوَهُمْ أَيُّهُمْ أَحْسَنُ عَمَلًا

“İnsanların hangisinin daha güzel amel yaptığını deneyelim diye şüphesiz biz yeryüzündeki şeyleri ona bir zînet yaptık.” [Kehf 18/7] (Altuntaş vd. 2011: 315).

“Biz kılduķ ol nirseni kim yir üze, *bezek* anga, munung için kim sinasa miz anlarını; kıyuları anlarda körküģrek, iş yanındım.” (Sağol 1993: 158).

2.2.1.2. İhtişam

فَخَرَجَ عَلَى قَوْمِهِ فِي زِينَتِهِ قَالَ الَّذِينَ يُرِيدُونَ الْحَيَاةَ الدُّنْيَا يَا لَيْتَ لَنَا مِثْلَ مَا أُوتِيَ قَارُونَ إِنَّهُ لَدُو حَظٍّ عَظِيمٍ

“Kârûn, zîneti ve görkemi içerisinde kaominin karşısına çıktı. Dünya hayatını arzu edenler, “Keşke Kârûn’a verilen (servet) gibi bizim de (servetimiz) olsaydı. Şüphesiz o büyük bir servet sahibidir” dediler.” [Kasas 28/79] (Altuntaş vd. 2011: 434).

“Çıktı kavmu üze, **bezeki** içinde. Aydı anlar kim tileyürler bu ya kıraç tiriğlikni: Kāṣṣibizge, Kārūnğa birleşmiş mengizlig! Haḳḳat üze uluğ bahtılığ.” (Sağol 1993: 218).

وَقَالَ مُوسَى رَبَّنَا إِنَّكَ آتَيْتَ فِرْعَوْنَ وَمَلَأَهُ زِينَةً وَأَمْوَالًا فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا رَبَّنَا لِيُضِلَّوْا عَنْ سَبِيلِكَ رَبَّنَا اطْمِسْ عَلَى أَمْوَالِهِمْ وَاشْدُدْ عَلَى قُلُوبِهِمْ فَلَا يُؤْمِنُوا حَتَّى يَرَوْا الْعَذَابَ الْأَلِيمَ

“Mûsâ, şöyle dedi: “Ey Rabbimiz! Gerçekten sen Firavun'a ve onun ileri gelenlerine, dünya hayatında nice zinet ve mallar verdin. Ey Rabbimiz, yolundan saptırsınlar diye mi? Ey Rabbimiz, sen onların mallarını silip süpür ve kalplerine darlık ver, çünkü onlar elem dolu azabı görünceye kadar iman etmezler.” [Yûnus 10/ 88] (Altuntaş vd. 2011: 235).

“Taḳı aydı Mûsâ: İḳmiz! Haḳḳat üze sen birding Fir'avnğa taḳı hürmetlig kişilerine **bezek** taḳı mâllar, taḳı yaḳınraç tiriğlik içinde. İḳmiz! Munung üçün kim azdursalar yolungdın. İḳmiz! Taşğa ewürğil mâllarını. Taḳı katıç ḳılğil köngüllerini; bitmesünler, ançağa tigrü kim körseler iğliç ḳınnı.” (Sağol 1993: 115).

2.2.1.3. Avret Yerleri

وَقُلْ لِلْمُؤْمِنَاتِ مِمَّا غَضَضْنَ مِنْ أَبْصَارِهِنَّ وَيَحْفَظْنَ فُرُوجَهُنَّ وَلَا يُبْدِينَ زِينَتَهُنَّ إِلَّا مَا ظَهَرَ مِنْهَا وَلْيَضْرِبْنَ بِخُمُرِهِنَّ عَلَى خُيُوبِهِنَّ وَلَا يُبْدِينَ زِينَتَهُنَّ إِلَّا لِبُعُولَتِهِنَّ أَوْ آبَائِهِنَّ أَوْ أَبْنَائِهِنَّ أَوْ إِخْوَانِهِنَّ أَوْ بَنِي أَخَوَاتِهِنَّ أَوْ نِسَائِهِنَّ أَوْ مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُهُنَّ أَوْ التَّابِعِينَ غَيْرَ أُولِي الْإِرْبَةِ مِنَ الرِّجَالِ أَوِ الطِّفْلِ الَّذِينَ لَمْ يَظْهَرُوا عَلَى عَوْرَاتِ النِّسَاءِ وَلَا يَضْرِبْنَ بَأَرْجُلِهِنَّ لِيُعْلَمَ مَا يُخْفِينَ مِنْ زِينَتِهِنَّ وَتُوبُوا إِلَى اللَّهِ جَمِيعًا أَيَّهَ الْمُؤْمِنُونَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ

“Mü'min kadımlara da söyle, gözlerini haramdan sakınsınlar, ırzlarını korusunlar. (Yüz ve el gibi) görünen kısımlar müstesna, zînet (yer)lerini göstermesinler. Başörtülerini ta yakalarının üzerine kadar salsınlar. Zinetlerini, kocalarından, yahut babalarından, yahut kocalarının babalarından, yahut oğullarından, yahut üvey oğullarından, yahut erkek kardeşlerinden, yahut erkek kardeşlerinin oğullarından, yahut kız kardeşlerinin oğullarından, yahut müslüman kadınlardan, yahut sahip oldukları kölelerden, yahut erkekligi kalmamış hizmetçilerden, yahut da henüz kadınların mahrem yerlerine vakıf olmayan erkek çocuklardan başkalarına göstermesinler. Gizledikleri zinetler bilinsin diye ayaklarını yere vurmasınlar. Ey mü'minler, hep birlikte tövbe ediniz ki kurtuluşa eresiniz!” [Nûr 24/31] (Altuntaş vd. 2011: 387).

“Taḳı ayğıl bitgen tişilerge, aṣaḳ ḳılsunlar közlerindin taḳı ṣaḳlasunlar uvut yinlerini. Taḳı açmasunlar **bezeklerini** meger ol kim zâhir boldı andın. Taḳı ursunlar bürünçükleri yaḳaları üze. Taḳı açmasunlar **bezeklerini**, meger küçegülerine, yâ atalarınğa, yâ küyegülerining atalarınğa, yâ oğlanlarınğa, yâ cüftlerinin oğlanlarınğa yâ ḳarındaşlarınğa, yâ ḳarındaşının oğlanlarınğa, yâ kızḳarındaşının oğlanlarınğa yâ tişileringe, yâ ol nirsege kim erklendi sağ eliğleri, yâ uyğanlarğa ḳâcetiğlarınğ öngini erenlerdin, yâ nâ-resîde oğlanlarğa anlar kim muḳḳali' bolmadılar tişilerin 'avretleri üze. Taḳı urmasunlar ayaḳları birle, munung üçün kim bilinse örterler, **bezeklerindin**. Taḳı ḳayıntıng Tangrı tapa ḳamuğ, ay bitgenler, bolğay kim siz ḳurtulğay siz!” (Sağol 1993: 193).

2.2.1.4. Elbise

يَا بَنِي آدَمُ خُذُوا زِينَتَكُمْ عِندَ كُلِّ مَسْجِدٍ وَكُلُوا وَاشْرَبُوا وَلَا تُسْرِفُوا إِنَّهُ لَا يُحِبُّ الْمُسْرِفِينَ

“Ey Âdemoğulları! Her mescitte ziynetinizi takının (güzel ve temiz giyinin). Yiyin için fakat israf etmeyin. Çünkü O, israf edenleri sevmeyiz.” [Araf 7/31] (Altuntaş vd. 1993: 167).

“Ay Âdem oğulları! Tutun **bezeklerinizni**, tıgme bir secde kılgu yir katında. Tağı ying tağı içing; tağı israf kılmang, **haķıķat** üze ol sewmez israf kılganların.” (Sağol 1993: 81).

Ayetlerde zînet kelimesinin dört farklı anlamının da bezek ile karşılandığı görülmektedir.¹² Tercümenin sözlüğünde bezek kelimesi “süs, ziynet” şeklinde açıklanmıştır (Sağol 1995: 25).

2.2.2. Zuhruf (Z-H-R-F)

Kamusu’l-Muhit’te *zuhruf*, “altın” anlamının yanı sıra “bir şeyin güzellik, parlaklık ve süsünün tam olması” anlamlarıyla açıklanır. Sözün yalan ve ciddiyetsizlik üzerinden süslenmesiyle ortaya çıkan güzellik ve hoşluğun *zuhrufu’l-kavl*; yeryüzünü süsleyen bitkilerin *zuhrufu’l-ard* sözleriyle ifade edildiğine değinilir (Mütercim Âsım 2014: 3715).

Okuyan (2013: 318), *zuhruf* kelimesinin Kur’an’da İsra 17/93 ile Zuhruf 43/35’te “altın, değerli maden”; En’am 6/112 ile Yunus 10/24’te ise “süslü, yaldızlı, yeşillik” anlamlarına geldiğini ifade etmektedir. Sağır (2009: 21) ise bu dört ayet için üç farklı anlama işaret eder: altın, güzellik, süsleme. Güzellikten kasıt yeryüzünü süsleyen bitkiler; süslemeden kasıt ise sözün yalanla süslenmesidir.¹⁹ Mukâtil b. Süleymân (2004: 318) *zuhruf’a* altın, güzellik ve süslenmiş; Öztürk (1995: 240) ise altın; ziynet, süs ve yaldızlı anlamlarını verir.

2.2.2.1. Altın, Değerli Maden

وَلْيُبَيِّنَ لَهُمْ آيَاتِنَا وَسُورَاتِنَا عَلَيْهَا يُتَكَوَّنُ وَرُحْرُقًا وَإِنْ كُنْ لَهُمْ مَتَاعُ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَالْآجِرَةُ عِنْدَ رَبِّكَ لِلْمُتَّقِينَ

“Evlerine (gümüştene) kapılar ve üzerine yaslanacakları koltuklar ve altın süslemeler yapardık. Bütün bunlar, sadece dünya hayatının geçimliğidir. Rabbinin katında ahiret ise, O’na karşı gelmekten sakınanlarındır.” [Zuhruf 43/34-35] (Altuntaş vd. 2014: 543).

“tağı iweringe kapuğlar, tağı tahtlar, anıng üze tayanurlar, tağı bezek. Tağı irmez kamuğı ol, ol vaķtın bu yaķınraķ tiriglikning metā’ı. Tağı ol cihān, İçing katında sakınğanlarğa.” (Sağol 1993: 276).

2.2.2.2. Güzellik, Süs

... كَمَا أَنْزَلْنَاهُ مِنَ السَّمَاءِ فَاخْتَلَطَ بِهِ نَبَاتُ الْأَرْضِ مِمَّا يَأْكُلُ النَّاسُ وَالْأَنْعَامُ حَتَّىٰ إِذَا أَخَذَتِ الْأَرْضُ زُخْرُفَهَا وَازَّيَّنَتْ وَظَنَّ أَهْلُهَا أَنَّهُمْ قَادِرُونَ عَلَيْهَا...

“...Gökten bir yağmur yağdırmışız da insanların ve hayvanların yediği yeryüzü bitkileri onunla yetişip birbirine karışmıştır. Nihayet yeryüzü (o bitkilerle) bütün zinet ve

güzelliklerini alıp süslendiği ve sahipleri de onun üzerine (her türlü tasarrufa) kadir olduklarını sandıkları bir sırada...” [Yunus 10/24] (Altuntaş vd. 2014: 227)

“... ol suvu mengizlig kim indürdük anı kökdin, karıştı anıng birle yirning yaşarğan nirsesi, ol nirsedin kim yiyür kişiler taķı kölükler. Ançağa tegrü kim ol vaķtın kim aldı yir **bezekini** taķı bezendi; taķı sizdi anıng eyeleri, **ħaķīķat** üze anlar...” (Sağol 1993: 111).

2.2.2.3. Süslü, Yaldızlı

وَكذٰلِكَ جَعَلْنَا لِكُلِّ نَبِيٍّ عَدُوًّا شَيَاطِيْنَ الْاِنْسِ وَالْجِنِّ يُوحِي بَعْضُهُمْ اِلَى بَعْضٍ زُخْرُفَ الْقَوْلِ غُرُوْرًا وَلَوْ شَاءَ رَبُّكَ مَا فَعَلُوْهُ فَذَرُوْهُمْ وَمَا يَفْتَرُوْنَ

“İşte böylece biz her peygambere insan ve cin şeytanlarını düşman kıldık. Bunlar aldatmak için birbirlerine yaldızlı laflar fısıldarlar. Rabbin dileseydi, bunu yapamazlardı. O hâlde, onları iftiralarıyla baş başa bırak.” [En’am 6/112] (Altuntaş vd. 2013: 154).

“Taķı anıng mengizlig kıldıķ, tıgme bir peygāberģa düşman, ādemīlernıng iblīslerındin taķı per ĩning; işāret kıur pāreleri pāreģa söznüńg **bezekini**, aldamaķ. Taķı eger tilese Tangrı, kılmaģaylar irdi anı; **kođģul** anlarını taķı ol nirseni kim çatarlar.” (Sağol 1993: 75).

Zuhruf kelimesinin gerek söze gerek başka nesnelere ilişkin “güzellik” ve “süsleme” anlamları aynı tercümede birleşebilirse de “altın” anlamının çevirisi bunlardan ayrıdır. Bu noktada, İsrâ 17/93 için “Yā bolsa sanga ew, altundın, yā aşsang kökke; taķı bitmegey miz aşmaķıngģa...” (Sağol 1993: 156) çevirisinde doğrudan altın karşılığı verilirken Zuhruf 43/35’te tasvir edilen altın süslemelerin detaysız bir değerlendirmeye aktarıldığı söylenebilir.

2.2.3. Ħilye (Ħ-L-Y)

“Süs, zinet” anlamına gelen *ħilye* kelimesi isim formuyla Kur’an’da şu beş yerde geçmektedir: Araf 7/148, Ra’d 13/17, Nahl 16/14, Fâtır 35/12, Zuhruf 43/18:

وَاتَّخَذَ قَوْمُ مُوسَىٰ مِنْ بَعْدِهِ مِنْ خَلْقِهِمْ عَجَلًا جِنَّةً لَهُ خَوَارٌ

“Mûsâ’nın kavmi onun (Tur’a gitmesinin) ardından, ziynet eşyalarından, böğürmesi olan bir buzağı heykeli (yaparak ilâh) edindiler.” [Araf 7/148] (Altuntaş vd. 2011: 182).

“Taķı tuttu Mûsāning **ķavmi**, andın song, **itiglerındin**, buzaģu ten; anga böğürmek...” (Sağol 1993: 89).

أَنْزَلَ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَسَالَتْ اَوْبِيَةً يُقَدِّرُهَا فَاخْتَمَلَ السُّيْلُ زَبَدًا رَابِيًا وَمِمَّا يُوقِدُونَ عَلَيْهِ فِي النَّارِ ابْتِغَاءَ جَلِيَّةٍ اَوْ مَنَاجٍ زَبَدًا مِثْلَهُ

“O, gökten su indirdi de dereler kendi ölçülerince dolup aktı ve sel üste çıkan köpüğü aldı götürdü. Süs eşyası veya yararlanılacak bir şey elde etmek için ateşte erittikleri şeylerden de böyle köpük olur...” [Ra’d 13/17] (Altuntaş vd. 2011: 269).

“İndürdi kökdin suwnı, aqturdi ögüzler endāzası birle. Kötürdi aqın, qabarğan artğan. Taqı andın kim yandurur siz anıng üze ot içinde, **bezekning** istemekü için, yā menfa’at; köpiük anıng mengizlig...” (Sağol 1993: 133).

... وَمِنْ كُلِّ تَأْكُلُونَ لَحْمًا طَرِيًّا وَتَسْتَخْرِجُونَ حَلِيَّةً تَلْبَسُونَهَا ...

“... Bununla beraber her birinden taze et yersiniz ve takınacağınız süs eşyası çıkarırsınız...” [Fâtır 35/12] (Altuntaş vd. 2011: 288).

“...Taqı tiğme birdin yiyür siz taze etni; taqı çıqarmaq tiler siz **itigni**, keyer siz anı...” (Sağol 1993: 242).

أَوْ مِنْ يُنْتَوُوا فِي الْحَلِيَّةِ وَهُوَ فِي الْخِصَامِ غَيْرُ مُبِينٍ

“Süs içerisinde (narin bir biçimde) yetiştirilen ve tartışmada (delilini erkekler gibi) açıklayamayan mı Allah’a isnad ediyorlar?” [Zuhruf 43/18] (Altuntaş vd. 2011: 541).

“Ol kim irse mü kim, kopar **itig** içinde, taqı ol huşümet kılmaq içinde beyân kılğan ermez?” (Sağol 1993: 275).

Ayetlerde *hilye* kelimesi, *süs*’ün “süsleme veya süslenme işi” anlamından ziyade “süslemeye, süslenmeye yarayan şey” anlamıyla (Argunşah vd. 2023: 3065) kullanılmıştır. Tercümede, Ra’d Suresi’nde *bezek*, üç yerde de *itig* karşılığı verilmiş; tercümenin sözlüğünde ise *itig* kelimesi *bezek* ile aynı anlamda tanımlanmıştır: Süs, ziyet (Sağol 1995: 68).

2.2.4. Zehret (Z-H-R)

Zehret “nebat kısmının çiçeği”ni ifade ederken *zehretu’d-dünyâ* “Âlem-i dünyânın hüsn ü behcet ve tâb u revnâk u letâfetinden ‘ibârettir” (Mütercim Âsım 2014: 1994). Kelimenin “süs” anlamı, bitkinin çiçek kısmından hareketle metaforiktir.

وَلَا تَدْنُ عَيْنُكَ إِلَىٰ مَا مَتَّعْنَا بِهِ أَزْوَاجًا مِنْهُمْ زَهْرَةَ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا لِنَفْثَنَّهُمْ فِيهِ وَرِزْقُ رَبِّكَ خَيْرٌ وَأَبْغَىٰ

“Onlardan bazı kesimlere, kendilerini sınamak için dünya hayatının süsü olarak verdiğimiz şeylere gözünü dikme. Rabbinin rızkı daha hayırlı ve daha kalıcıdır.” [Tâ-Hâ 20/131] (Altuntaş vd. 2011: 350).

“Tartmağul iki közüngni ol nirsege kim ber-*hürdârlık* birdük anıng birle, türlüğler anlardın, bu *yaqınraq* tiriglikning **bezeklerini**; munung için kim sına miz anlarını, anıng içinde. Taqı *İdngning rüzîsi yaqşırağ taqı kalğanraq.*” (Sağol 1993: 174).

SONUÇ

Hekimoğlu Kur’an Tercümesi ve benzerlerindeki birden çok anlama gelebilen kelimelerin isabetli çevirileri, Bakara 2/125’teki *beyt* kelimesinin temel anlamı “ev” yerine “Kâbe”²⁰ şeklinde aktarılması vb. örnekler, aslında anlamda bağlama; sıralanışta kelimeye dayalı bir tutumu yahut söz dizimsel ve anlamsal bütünlüklü bir

metnin desteğini yansıtır. Diğer taraftan, bazı durumlarda hedef dil açısından birtakım sorular söz konusu olur.

Sebîl kelimesinin yukarıda örneklenen beş ayrı anlamı “yol” kelimesi ile karşılanırken “yol”, anılan anlamları da taşımakta mıdır? Benzer şekilde “bezek”, *zînet*'in diğer anlamlarını da yansıtmakta mıdır? Eğer öyleyse ilgili çalışmaların dizin/sözlük kısımlarında bu anlamlara ayrı ayrı işaret edilmeli midir?

Türkçenin güncel sözlüğünde *süs* kelimesi şu anlamlarla açıklanmaktadır: “1. Süslemeye, süslenmeye yarayan şey; bezek, bezen, bezgi, cıcık, ziynet. 2. Süsleme veya süslenme işi, bezeme. 3. Anlamı zenginleştiren edebiyat sanatı. 4. Güzellik veren, güzelleştiren şey.” Clauson (1972: 391) da *bezek* kelimesinin “süsleme” [ornamentation, painting etc.] ve “süs” [an ornament] şeklindeki iki boyutuna işaret eder. Bu durumda *bezek*'in “süs eşyası” anlamı Türkçede *itig* ile karşılanır. *Altun*, bir “bezek” olabilir; fakat *bezek*'in anlamlarından biri “altın” değildir.²¹ Aynı kavram alanının kelimeleri söz konusu olduğunda başlık konumundaki kelimenin diğer üyelerin yerine kullanılması tematik bir nöbetleşme olarak değerlendirilebilir mi? Öyle ise iki dilli metinlerdeki bu nöbetleşmelerin/çeviri tercihlerinin söz varlığı çalışmalarına etkisini değerlendirmek mümkün müdür?

Çeviri, karakteristiği bakımından çevirmenin kelime tercihleriyle bir özgün üretmedir. Çevirmenin nasıl anlattığından önceki “ne anladığı” sorusu, bu gibi çok anlamlı örnekler söz konusu olduğunda, çeviriden bağımsız olarak kaynak dilin kendi sınırları içinde de “ne anlaşıldığı” biçiminde sorulabilir. Nitekim, vücûh ve nezâir bahislerini ve tefsir kaynaklarını bu ve benzer görüş ayrılıkları çeşitlendirir. O hâlde, “vücûh” örneklerinin “çeviri”lerinde yorumların iç içeliği söz konusudur. Tefsir, kelimelerin yorumu olarak düşünüldüğünde anlamlandırma, ilk basamağı olarak tefsire yerleşir. Muhakkak ki Hekimoğlu nüshası, bir tefsir değil; tercüme olup ileri yorumlamalardan uzaktır ancak çok anlamlılık, temel bir anlamlandırma meselesidir. İnan'ın “Arapça kelimeyi Türkçe kelime ile karşılayan tercümelerin yardımıyla eski Türkçe bir kelimenin o devirdaki anlamını Arapçasıyla iyi tâyin etmek mümkün oluyor.” (1960: 141) tespiti bağlamında eş değer, hedef dildeki çok anlamlılığın kaynak dil ile koşutluk sağlayıp sağlamadığı bakımından da sorgulanabilir.

KAYNAKÇA

- AKSAN, D. (1999). *Anlambilim, Anlambilim Konuları ve Türkçenin Anlambilimi*. Ankara: Engin Yayınları.
- AKSAN, D. (2009). *Her Yönüyle Dil Ana Çizgileriyle Dilbilim*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- ALTUNTAŞ, H., ŞAHİN M. (2011). *Kur'an-ı Kerim Meâli*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- ARSLAN EROL, H. (2008). *Eski Türkçeden Eski Anadolu Türkçesine Anlam Değişimleri*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

- ATA, A. (2004). *Türkçe İlk Kur'an Tercümesi (Rylands Nüshası) Karahanlı Türkçesi (Giriş-Metin-Notlar-Dizin)*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- ATEŞ, A. E. (2020). "Kur'an Çevirisine Etkisi Bakımından Vücûh ve Nezâir: Sebîl Kelimesi Örneği". *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 44: 1-18.
- BULUT, A. (2006). "Kur'an'daki Çok Anımlı Kavramların Türkçe'ye Çevirisi Sorunu (İsraf Kavramı Örneği)". *Diyanet İlmî Dergi (Ayrı Basım)*, 42/1: 79-94.
- CLAUSON, S. G. (1972). *An Etimological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish*. Oxford: Clarendon Press.
- ÇANTAY, H. B. (1990). *Kur'ân-ı Hakîm ve Meâl-i Kerîm (C. I)*. İstanbul: Elif Ofset.
- ÇULHAOĞLU, T., ERKUL, S., GÖKÇE, M., ÖNER S., TAKANAY, A., YILMAZ, E. (2007). "'Çevrilemez' Olanın Çevrilmesi Sorunsalı: Kur'an'ın Türkçe Anlamlandırılmasında Kullanılan Yordamlar", *Journal of Turkish Studies Türklük Bilgisi Araştırmaları*, 31/1: 219-223.
- DURMUŞ, İ. (2006). "Müşterek." *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (C. 32)*. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 171-172.
- ECKMANN, J. (1967). "Doğu Türkçesinde Bir Kur'an Çevirisi (Rylands Nüshası)." *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten*, 1968: 51-69.
- GÜRBÜZ, F. (2017). "Kelime Kelime Çeviri Anlamı Anlamına Bir Çeviridir". *Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi (ERZSOSDE)*, X/II: 285-290.
- GÜVEN, Ş. (2004). *Kur'an'ın Anlaşılmasında Çokanlamlılık Sorunu*. (Doktora tezi). Kayseri Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- İNAN, A. (1960). "Kur'an'ın Eski Türkçe ve Oğuz-Osmanlıca Çevirileri Üzerine Notlar." *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten*, 1960: 79-94.
- İNAN, A. (1960). *Kur'ân-ı Kerîm'in Türkçe Tercemeleri Üzerinde Bir İnceleme*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- KIZILTAN, R. (2001). "Tarihte Çeviri". *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 41: 37-68.
- KURT, İ. (2023). "Vücûh ve Nezâir Literatürünün Doğuşu, Gelişimi ve Sistemleşmesi: Hicri İlk Dört Asır." *bilimname*, 49: 191-235.
- MUKÂTİL . SÜLEYMÂN (2004). *Kur'ân Terimleri Sözlüğü el-Eşbâh ve'n-Nezâir fi'l-Qur'âni'l-Kerîm* (çev. M. Beşir Eryarsoy). İstanbul: İşaret Yayınları.
- MÜTERCİM ÂSİM EFENDİ (2014). *Kâmûsu'l-Muhît Tercümesi (C. 2, 5, 6)*. (haz. Mustafa Koç ve Eyyüp Tanrıverdi). İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları.
- OKUYAN, M. (2013). *Kur'ân-ı Kerîm'de Çok Anlamlılık*. İstanbul: Düşün Yayıncılık.
- OKUYAN, S. (2012). *Çeviri Tarihinin Bugünün Çeviri Bakış açısıyla İncelenmesi*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- ÖZTÜRK, A. (1995). *Ansiklopedik Kur'an-ı Kerîm Sözlüğü*. İstanbul: Şamil Yayınları.
- ÖZTÜRK, M. (2019). "Meâl.". *TDV İslam Ansiklopedisi (Ek-2)*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 205-207.
- SAĞIR, İ. (2009). *Kur'an'da Zinet Kavramı*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- SAĞOL, G. (1993). *An Inter-linear Translation of the Qur'an Into Khwarazm Turkish Introduction, Text, Glossary and Facsimile (Part I: Introduction and Text)*. Cambridge: Harvard University The Department of Near Eastern Languages and Civilizations.
- SAĞOL, G. (1995). *An Inter-linear Translation of the Qur'an Into Khwarazm Turkish Introduction, Text, Glossary and Facsimile (Part II: Glossary)*. Cambridge: Harvard University The Department of Near Eastern Languages and Civilizations.

- SAMAR, M. (2020). "İslam Hukuk Usulünde Müşterek Lafzın Manaya Delaletine Dair Tartışmalar". *Eskiyeşi*, 42: 961-984.
- SCHİMMELE, A. (1955). *Dinler Tarihine Giriş*. Ankara: Güven Matbaası.
- ŞİMŞEK, Y. (2019). *Harezmi Türkçesi Kur'an Tercümesi (Meşhed Nüshası [293 No.], Giriş-Metin-Dizin)*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- TEKİN, Ş. (2008). "Eski Türklerde Tercüme Faaliyeti" (der. Saliha Paker). *Journal of Turkish Studies Şinasi Tekin Hatıra Sayısı IV*, 32/ II: 99-111.
- TOGAN, Z. V. (1960). "Londra ve Tahrandaki İslamî Yazmalardan Bazılarına Dair". *İslâm Tetkikleri Enstitüsü Dergisi*, 3/1-2: 133-160.
- Türkçe Sözlük* (2023). (haz. Mustafa Argunşah vd.). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- VANKULU MEHMED. (2014). *Vankulu Lügati* (C. 1). (haz. Mustafa Koç ve Eyyüp Tanrıverdi). İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları.
- VARDAR, B. (2002). *Açıklamalı Dilbilim Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: Multilingual Yayınları.
- YAKIT, İ. (2021). *Kur'an-ı Hakîm Meâli*. İstanbul: Ötügen Neşriyat.
- YALDIZLI, H. (2013). *Vücûh ve Nezâir İlmi ve Mukâtil b. Süleyman'ın el-Vücûh ve'n-Nezâir Adlı Eseri*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- YALINKILIÇ, M. (2020). *Tefsirde Müşkil Ayetler –Hak Dini Kur'an Dili Özelinde-*. Kahramanmaraş: SAMER Yayınları.
- YAZIR, E. M. H. (2021). *Hak Dini Kuran Dili* (C. 1). (haz. Asım Cüneyd Köksal ve Murat Kaya). İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı.
- YILDIRIM, M. (2007). "Mircae Eliade'de Kutsal ve Kutsal Zaman Kavramı." *Dinî Araştırmalar*, 10/28: 59-82.
- ZEMAHŞERÎ (2018). "Kasas Sûresi." *El-Keşşâf* (çev. Ahmet Alim). İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları.
- ZEMAHŞERÎ (2018). "Kehf Sûresi." *El-Keşşâf* (çev. Muhammed Coşkun). İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları.
- ZEMAHŞERÎ (2020). "Müddessir Sûresi." *El-Keşşâf* (çev. Murat Kaya). İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları.

AÇIKLAMALAR

¹ Türklerin çeviri geleneği 9. yüzyılda Doğu Türkistan'daki dil ve alfabe çeşitliliği içinde çeşitli dinlerin özgür tebliğ ortamında yoğun bir faaliyetle başlarken okur yazarların başlıcaları yine tüccarlar ve din adamlarıdır. Ticaret ve din gibi iki önemli sosyal olgudan ikincisi çevirinin ciddi bir varlık sahasıdır (Tekin 2008: 99-100).

² Kur'an'ın başka bir dile çevrilip çevrilemeyeceği tartışmaları arasında paralel metin, satırasını çeviri, tefsir ve meal, çevrilemezliği savunanların pratikteki yöntemleri olarak sıralanır (Çulhaoğlu vd. 2007: 220). Kur'an tercümelerinde olduğu gibi tercüme ile birlikte orijinal metnin de bulunması gerekmezken Tarım Bölgesi'ndeki tercümelerde yeni metin müstakil bir kitap olabileceği hâlde mevcut Sanskritçe-Toharca ve Sanskritçe-Uygurca iki dilli tercüme örneklerine dair Şinasi Tekin'in spekülâtif açıklaması şudur: "Ana dilleri Sanskritçe veya Toharca olan rahipler Türklerle vaaz verdikleri sırada bu iki dilli kaynaklardan destek almaktadırlar." (2008: 100-101).

³ Gürbüz, çevirinin zaten bir anlam aktarma eylemi olduğunu söyleyerek kelime(sine) çeviriyi "temel anlam çevirisi", literatürde anlamı anlamına çeviri olarak anılan yöntemi ise "kastın/niyetin çevirisi" şeklinde adlandırmayı daha isabetli bulur. (2017: 289-290). Çevirinin anlam aktarma karakteristiğinden hareketle açılacak bir bakış da birimler düzeyindedir. Yani, sözcüğü sözcüğüne çeviri/temel anlam çevirisi ve anlam çevirisi/kastın çevirisi tabirlerini, sözcüksel çeviri ve sözdizimsel çeviri ile karşılamak da mümkündür.

⁴ Kur'an'da, ilk bakışta ihtilâflı gibi görünen, anlaşılması çeşitli deliller gerektiren ayetler "müşkilü'l-Kur'an" diye anılır. Kıraat farklılıkları, müteşâbih ayetler, mecaz kullanımı vb. etkenlerin yanında müşterek lafızlar da Kur'an'ın müşkülleri

arasındadır. Bilmen, “müşkil”i, “tam anlamına ancak kavramsal olarak derin bir değerlendirmeye vakıf olunabilir lafızlar” şeklinde kelime düzeyinde tanımlar (Yalınkılıç 2020: 18).

⁵ Arapçadaki çok anlamlılığın nedenleri olarak bir kelimenin farklı Arap kabilelerince farklı anlamlarda kullanılması, kelimenin iki farklı anlamın ortak kısmını ifade etmesi, kelimenin mecaz anlamının yaygınlaşarak aktarılması ve istiareli kullanımı, terimleşme, yakınlık ve benzerlik gibi sebepler sıralanmaktadır (Bulut 2006: 82-83, Samar 2020: 969-970).

⁶ Kur’an çalışmalarında, yaygın olarak, “Vücüh ve Nezâir” başlığıyla anılıyorsa da, müşterek lafız tanımından hareketle adlandırmalar da görülmektedir: Suyutî’nin bir eserindeki “el-Müşterek” başlıkları yahut bir eserini “Mu’terekü’l-Akrân fi Müştereki’l-Kur’an” şeklinde adlandırması gibi (Güven 2004: 45-469). Tefsircilerin “vücüh” adıyla ele aldıkları konu Arap dilcileri ve fıkıh usulcülerince “lafz-ı müşterek” tabiriyle işlenmektedir (Okuyan 2013: 45).

⁷ Vücüh ve nezâir’in terimleşme süreci, çeşitlenen görüşler ve ilgili kaynaklar için bkz. Çetin, E. (2006). *Dâmegâni’nin el-Vücüh ve’n-Nezâir İsimli Eserindeki Metodu*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 7-18; Sırakaya, S. (2013) *Mukâtil B. Süleyman’ın Tefsiri İle el-Vücüh ve’n-Nezâir Adlı Eserinin Mukayesesi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Hitit Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 23-32; Mertoğlu, M. S. (2013). “Vücüh ve Nezâir”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, 43/141-143.

⁸ Bu çalışmada, Gülden Sağol’un yayımından yararlanılmış olup yeri geldikçe, ilgili konuda veri sunan diğer metin çalışmalarına başvurulmuştur. Bazı ayetlerin yalnızca ilgili kısmı gösterilmiş; bağlamın görülmesinin gerekli olduğu örneklerde ise tamamına yer verilmiştir. Alıntılarda varak ve satır numaraları ihmal edilerek kaynağın imla özellikleri korunmuştur.

⁹ “Dağlar yürütülür, serap hâline gelir.” [Nebe 78/20] (Altuntaş vd. 2011: 666). / “Tağı yörtüldü tağlar, boldı salgım.” (Sağol 1993: 342); “İnkâr edenlere gelince; onların amelleri ıssız bir çöldeki serap gibidir [...]” [Nûr 24/39] (Altuntaş vd. 2011: 388). / “Tağı anlar kim küfr ketürdiler, amelleri salgım mengizlig tüz yirde...” (Sağol 1993: 194).

¹⁰ Kehf Suresi’ndeki ayetin ilgili kısmının –burada olduğu gibi– mevcut meal çalışmalarında Okuyan’la örtüşen yahut ayrılan çeşitli biçimlerle aktarıldığı görülebilir.

¹¹ *el-beşer*: “İnsâna denir ki hayvân-ı nâtuhtır.”; *beşer*: “İnsânın zâhir-i cildine yanî derisinin taşra yüzüne denir. Bazılar tamâm eylediler, yanî sâ’ir hayvânın da zâhir-i cildine itlâk olunur dediler.” (Mütercim Âsım 2014: 1758)

¹² Eckmann, Rylands Nüshası Kur’an çevirisindeki Arapça, Farsça ve Türkçe metinler arasındaki bağdaşmazlıkları şöyle gruplandırır: 1. Türkçe çevirinin Arapçaya uyması, Farsçaya uymaması. 2. Türkçe çevirinin Farsçaya uymaması, Arapçaya uymaması. 3. Türkçe çevirinin ne Arapçaya ne Farsçaya uyması. Eckmann, sonuncu türden çoğu farklılığın dikkatsizlikten doğduğunu belirtir. Bu gibi farklılıklar Eckmann’a, “Türkçe çevirinin doğrudan doğruya aynı nüshadaki Arapça veya Farsça metinden yapılmamış olduğunu” düşündürür (1968: 56-57). Ata (2004: XVII-XVIII) ise Eckmann’ın işaret ettiği, metne yapılan eklemeler ya da çekim ekleriyle ilgili değişiklikler gibi hususları “bir dilden başka bir dile yapılan herhangi bir çeviride de karşılaşılabilecek türden farklılıklar” olarak değerlendirir. Bunların, çevirinin işlevi, mütercim yahut müstensihle ilişkilendirilmesine işaret eder. Ata’nın bu kanaati, metinde verilen örnek ve benzerleri için de muhtemeldir.

¹³ Harezmi Türkçesi bir başka Kur’an tercümesinde ise ayet şu şekilde geçer: “reng aynatğan yüzlerning taş yanınğa” (Şimşek 2019: 340).

¹⁴ Ateş (2020: 8); Yahyâ b. Sellâm, Ebû Hilâl el-Askerî ve Firûzâbâdi’nin de Mukâtil’in bahsettiği “düşmanlık” anlamına yer vermediklerini söyleyerek kendisi Mukâtil’in “düşmanlık” yorumunu “cezalandırma, yargılama” olarak aktarır.

¹⁵ Bu çalışmada, ayetlerin günümüz Türkçesine aktarımı Diyanet İşleri Başkanlığınca hazırlanan mealden alınmıştır. Farklı kişi ya da kurumlarca hazırlanıp yayımlanan diğer çalışmalarda aynı ayetin farklı yorumlarla aktarılması mümkün olduğu gibi aynı anlamın aktarılabilecek biçimleri; dolayısıyla seçilen kelimelerin, anlamı yansıtmaları de bittabi değişebilir. Örneğin; aynı Bakara 2/2 beş farklı mealde (açıklama kısımları hariç olmak üzere) şu cümlelerle aktarılmıştır: “İşte o kitap, bunda şüphe yok, ay-nı hidâyet, korunacaklar için.” bk. (Yazır 2021: 270). “Bu, o kitab’dır ki kendisinde (Allah katından gönderilmiş olduğunda) hiç şüphe yoktur. (O) takvâa saahibleri için doğru yolun ta kendisidir.” (Çantay 1990: 13). “Bu, kendisinde şüphe olmayan kitaptır. Allah’a karşı gelmekten sakınanlar için yol göstericidir.” (Altuntaş vd. 2011: 3). “Bu kitap, kesin gerçeğin tâ kendisidir; sorumluluk bilincinde olanlar [müttakîn] için yol gösteren bir rehberdir.” (Yakıt 2021: 36). Çeviri, nihayetinde, çevirene özgüdür. “korunacaklar”, “takvâa saahibleri”, “Allah’a karşı gelmekten sakınanlar” ve “sorumluluk bilincinde olanlar” şeklindeki aktarımların hepsi de Ar. *müttaķîn* ifadesi içindedir.

¹⁶ Bir Kur’an terimi olarak “sevâ’ü’s-sebîl” ifadesi “hedefe ulaştırın en kısa yol” olarak tanımlanır. Keşşâf’ta ise bu tamlama “yolun ortası ve ana güzergâhı” şeklinde açıklanır (Zemahşeri 2018: 30).

¹⁷ “Avret yeri” ifadesi ile kastedilen “edep yeri, üreme organının bulunduğu bölge” değil; “vücudun dinen mahrem olmayanların görmemesi gereken bölgeleri”dir.

¹⁸ Mehmet Okuyan (2013: 326), kelimenin “süs” anlamlarıyla geçtiği diğer yerlere şu ayetleri ekler: Yûnus 10/24, 88; Hûd 11/15; Nahl 16/8; Kehf 18/28, 46; Tâhâ 20/59; Nûr 24/31; Kasas 28/60; Ahzab 33/28; Sâffât 37/6; Hadid 57/20.

¹⁹ Okuyan'ın "süslü, yaldızlı, yeşillik" açıklaması da aslında biri söz, diğeri yeryüzü için olmak üzere iki farklı karşılıktır (Okuyan 2013: 318). Böyle bakıldığı zaman, Okuyan'ın da Sağır'la aynı anlam çeşitliliğine işaret ettiği anlaşılır.

²⁰ "Tağı ol vaqtın kim kıldığ Ka'beni kaytğu yir, kişilerge, tağı emn yiri..." (Sağol 1993: 13).

²¹ Örneğin, Zuhuf 34-35 için "altun" yahut "bezek" tercihleri ayetin yorumuna ilişkin olabileceği gibi ince ayırım (nüans) gözetilmeden yapılmış bir çeviri olarak da değerlendirilebilir. Okuyan'ın "karşılık", "ücret", "nafaka", "mehir", "ücretle çalıştırmak" şeklinde farklı vecihlerine işaret ettiği e-c-r köklü kelimelerin aktarımında çevirmenlerin kelime seçimleri değişkenlik gösterebilir; çevirinin amacı da bir noktada belirleyici sayılabilir. "Mehir" de "nafaka" da "ücret" de birer "karşılık"tır; ancak üç kavram da birbirinden farklı anlamlar ifade eder. Bazı kelimeler birbirinin yerine kullanılabilecekleri anlam ilişkilerine sahiptir (Okuyan 2013: 69-70).

SORUMLU YAZAR
CORRESPONDING AUTHOR

DR. ÖĞRETİM ÜYESİ GÜLŞEN ÖZÇAMKAN
AYAZ
gulsenozcamkans@hotmail.com

ETİK KURUL İZİNİ
ETHICS COMMITTEE APPROVAL

ÇALIŞMADA HERHANGİ BİR ETİK KURUL
İZNİNE GEREK YOKTUR.
THERE IS NO NEED FOR ANY ETHICAL
COMMITTEE APPROVAL FOR THE STUDY.

DESTEKLEYEN KURUM/KURULUŞLAR
SUPPORTING-SPONSOR INSTITUTIONS OR
ORGANIZATIONS

HERHANGİ BİR KURUM/KURULUŞTAN DESTEK
ALINMAMIŞTIR.
NO SUPPORT WAS RECEIVED FROM ANY
INSTITUTION/ORGANIZATION.

KATKI ORANI
AUTHOR CONTRIBUTION PERCENTAGE

TEK YAZAR % 100
SOLE AUTHOR

ÇIKAR ÇATIŞMASI
CONFLICT OF INTEREST

HERHANGİ BİR ÇIKAR ÇATIŞMASI
BULUNMAMAKTADIR.
THERE IS NO CONFLICT OF INTEREST.

DEĞERLENDİRME
ASSESSMENT

İKİ DIŞ HAKEM / ÇİFT TARAFLI KÖRLEME
TWO EXTERNAL REFEREES / DOUBLE BLIND

BENZERLİK TARAMASI
SIMILARITY SCREENING

DERGİPARK, İNTİHAL.NET ÜZERİNDEN
YAPILMIŞTIR.
THE SCREENING WAS DONE THROUGH
DERGİPARK, İNTİHAL.NET.

TELİF HAKKI VE LİSANS
COPYRIGHT AND LICENSE

YAZARLAR DERGİDE YAYINLANAN
ÇALIŞMALARININ TELİF HAKKINA
SAHİPTİRLER VE ÇALIŞMALARI CC BY-NC 4.0
LİSANSI ALTINDA YAYIMLANMAKTADIR.
THE AUTHORS OWN THE COPYRIGHT OF THEIR
WORK PUBLISHED IN THE JOURNAL AND THEIR

WORK IS PUBLISHED UNDER THE CC BY-NC 4.0
LICENSE.

YAPAY ZEKÂ KULLANIMI
USE OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE

ÇALIŞMADA YAPAY ZEKÂ
KULLANILMAMIŞTIR.
ARTIFICIAL INTELLIGENCE WAS NOT USED IN
THE STUDY.